

Denk beesten

Filosoferen en
knutselen met dieren

IRIS RIJSMAN

UITGEVERIJ NIEUWEZIJD'S

Uitgegeven door: Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam

Vormgeving: Buro Blikgoed, Haarlem

© tekst en illustraties: Iris Rijsman, 2025

ISBN 978 90 5712 573 7

NUR 210, 240

www.denkbeesten.nl

www.nieuwezijds.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval system worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Hoewel dit boek met veel zorg is samengesteld, aanvaarden schrijver(s) noch uitgever enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek.

Inhoud

	Denkbeesten	8
1.	Papegaaien papegaaien? OVER TAAL	12
2.	Rups wordt vlinder, dril wordt kikker OVER VERANDERING EN HERHALING	24
3.	Kuddedier of niet? OVER IDENTITEIT	30
4.	Pakezels en waakganzen OVER MENSEN, DIEREN EN BAZEN	42
5.	Zelfportretten en fluitconcerten OVER KIJKEN EN VERZAMELEN, EN OVER KUNST	54
6.	Vechtende mieren OVER 'GOED' EN 'SLECHT'	62
7.	Koele kikker of angsthaas OVER EMOTIES EN GELUK	68

8.	Hond zoekt cavia	74
	OVER VRIENDSCHAP EN LIEFDE	
9.	Een school vissen	80
	OVER SAMENLEVEN	
10.	Avondmens en nachtdier	92
	OVER DROMEN	
11.	Oren en voelsprietten	98
	OVER ZINTUIGEN	
12.	Kwispelen of ijsberen	106
	OVER VERVELING	
13.	Bidsprinkhanen en kapucijnapen	112
	OVER RELIGIE	
14.	Eeuwen, jaren, maanden, dagen	118
	OVER TIJD	

Denkbeesten

Naar dieren kun je kijken. Je kunt verhalen over ze bedenken, je kunt ze tekenen en met ze in hetzelfde huis wonen – of juist maar beter niet. Dieren doen dingen die mensen ook doen. Ze kijken, eten, slapen, spelen, maken ruzie en planten zich voort. Mensen zijn eigenlijk ook dieren, al voelen ze zich vaak anders dan andere dieren. Ze gebruiken woorden om dat verschil te laten zien, zoals ‘menselijk’, ‘dierlijk’, en ‘beestachtig’. Maar soms vergelijken mensen zichzelf ook met dieren. Misschien ben jij wel een sloddervos, een angsthaas of zo koppig als een ezel. Zijn vossen echt slordig en ezels koppig? Twijfelen andere dieren weleens? En dromen ze?

Van alle diersoorten zijn mensen misschien wel de grootste denkers. Jij denkt vast ook vaak. Dit boek heet ‘Denkbeesten’. Bij het woord ‘beesten’ denk je misschien

aan grote, wilde dieren. Of je denkt juist aan kleine beestjes. In dit boek vind je kleine en grote dieren, dieren die je dicht bij huis kunt zien, dieren die in verre landen leven en dieren die verzonnen zijn. Ze laten je nadenken. Over taal en vriendschap bijvoorbeeld, of over vormen en kleuren. Over wat goed is en wat slecht, en over gevoelens. Als je honden ziet spelen en kwispelen, kun je nadenken over vriendschap en blijheid. Hoor je vogels fluiten, dan kun je je afvragen wat taal is. En als je een kudde schapen (of koeien) ziet, kun je filosoferen over wat het betekent om ergens bij te horen.

Heb je het woord 'filosofie' weleens gehoord? Waar denk je dan aan? Filosofie is afgeleid van de twee Oudgriekse woorden 'filos' en 'sophos'. *Filos* betekent liefde, en *sophos* betekent wijsheid. Liefde voor wijsheid, dus.

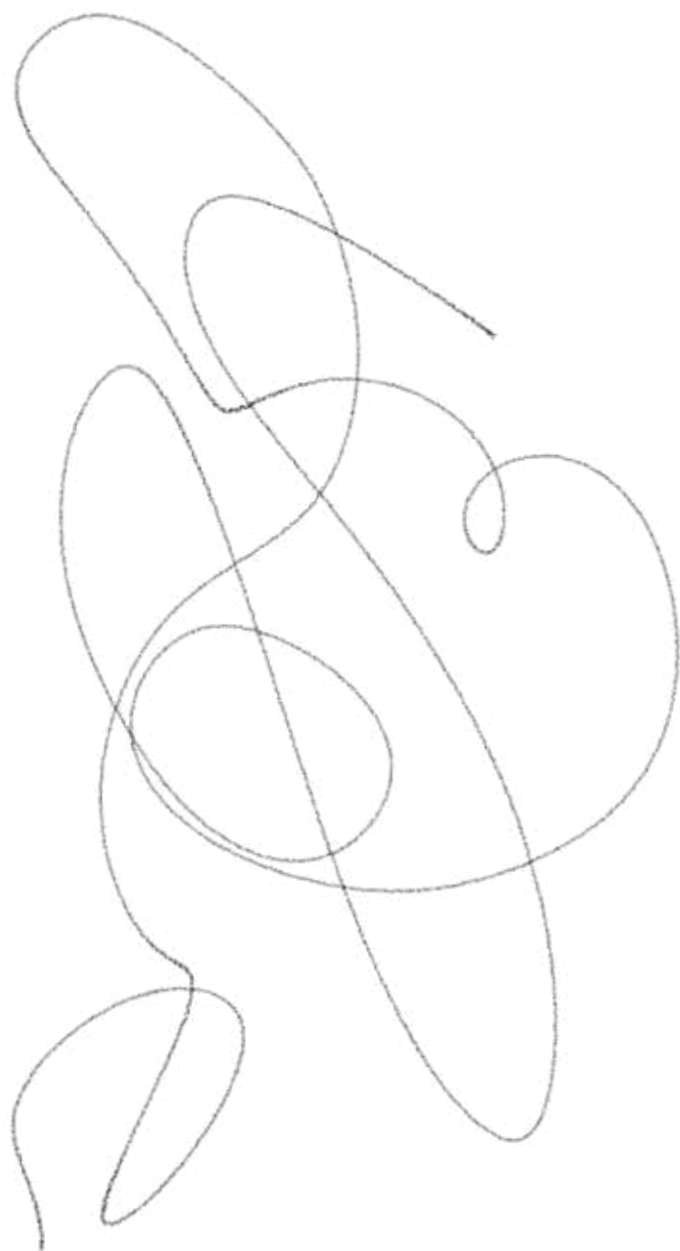
Jij wil vast weleens weten hoe iets zit, waarom iets gebeurt, hoe iets groeit of ontstaat. Je bent nieuwsgierig en vraagt je dingen af. Als je je afvraagt of mensen ook dieren zijn, en wat een mens een mens maakt, ben je aan het filosoferen. Filosofen stellen vragen en denken na over zichzelf, de wereld en de dingen om hen heen. Filosofische vragen verschillen van andere vragen. De vraag 'hoe laat is het?' is geen filosofische vraag. Het kan tien uur zijn, of kwart over twee. Je kunt op een klok kijken om te zien hoe laat het is. De vraag 'wat is tijd?' is wel een filosofische vraag. Je kunt nadenken over of tijd een begin heeft, over oneindigheid, of over de dood. De vraag 'kunnen tijgers kleuren zien?' is geen filosofische vraag, maar de vraag: 'heb je zintuigen nodig om de wereld te kunnen ervaren?' wel. Nog een voorbeeld: 'wanneer ben je jarig?' is geen filosofische vraag, maar de vraag 'ben ik als ik oud ben nog dezelfde "ik"?' wel. Op filosofische vragen valt niet één duidelijk antwoord te geven. Ze kunnen het begin zijn van een gesprek. Je kunt er met anderen over praten, en lezen wat mensen die vroeger leefden dachten over een bepaald onderwerp. Ook toen dachten mensen al na over de natuur, over zichzelf, over vriendschap, over de dood en over goed en slecht.

Sommige filosofen zijn bekend, over anderen weten we weinig. Lang geleden waren er filosofen die verschijnselen in de natuur wilden begrijpen. Ze wilden weten hoe de wereld ontstaan is, waar dieren, regenbogen, bliksem en donder vandaan kwamen. Deze filosofen worden soms ook wel natuurfilosofen genoemd. Later werden deze filosofen biologen, natuurkundigen of sterrenkundigen. Er ontstonden allerlei verschillende beroepen en onderzoeksgebieden. Filosofen stopten niet met nadenken, want er bleven genoeg onderwerpen voor ze over.

Jij denkt zelf vast ook vaak. Denken kun je altijd en overal doen. Je hebt geen laboratorium nodig, geen speciale kleding, geen speciale bril of stoel. Je vraagt je bijvoorbeeld af waarom je naar school moet, waarom je sommige dingen mooi vindt en andere dingen niet, of er leven na de dood is of waarom je je soms blij en soms bedroefd voelt. Zouden (andere) dieren ook filosoferen?

In dit boek vind je geen namen van filosofen, alleen maar ideeën. En er staan veel teken- en knutselideeën in dit boek. Je kunt de opdrachten zelf doen, of samen met anderen. Vaak heb je spullen nodig zoals papier, een schaar, potloden of verf. De meeste daarvan kun je in of om je huis vinden. Soms moet je naar buiten om materialen te zoeken. Als je bijvoorbeeld een tak nodig hebt, of een steen. Voor sommige opdrachten heb je geen knutselspullen nodig. Dat zijn opdrachten waarin je met anderen in gesprek gaat.

Laten we beginnen met een kleine opdracht. Hiernaast zie je een wirwar van lijnen. Zie jij daar een dier in? Misschien draai je het boek even op zijn kop, en herken je dan opeens een kop of een staart. Is het een haas? Of een eend? Met een potlood mag je het dier wat duidelijker zichtbaar maken: teken ogen, oren, een lijf. Kan jouw dier vliegen? Of zwemmen?

1 Papegaaien

OVER TAAL

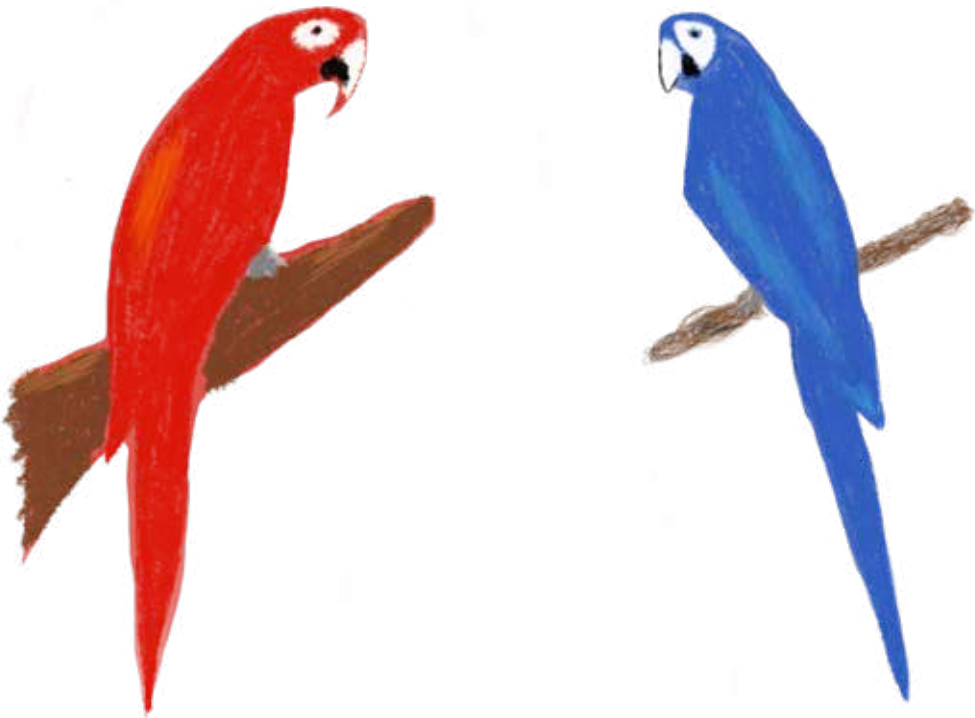
papegaaien?

In de kantine van een school stond een grote vogelkooi met daarin een papegaai. 's Nachts slopen er inbrekers het gebouw in: ze waren van plan computers te stelen. De papegaai zei met haar papegaaienstem: 'Goedemiddag mevrouw, een prettige dag!'. De inbrekers schrokken zo erg dat ze er meteen vandoor renden – zonder computers.

Heb je weleens een papegaai horen praten? Sommige papegaaien kunnen woorden en korte zinnen uitspreken. Lange tijd werd gedacht dat papegaaien alleen maar 'papegaaien': dat ze alleen maar nadoen wat ze horen. Onderzoekers denken nu dat papegaaien meer kunnen. Papegaaien kunnen bijvoorbeeld leren wanneer ze welk woord moeten gebruiken, en kunnen aantallen en melodieën herkennen.

Lang geleden dachten veel filosofen dat mensen de enige pratende wezens zijn. Ze hoorden wel dat dieren geluiden maken, maar vonden dat geen taal. Nu er steeds meer onderzoek gedaan wordt en we steeds meer te weten komen, is het niet zo makkelijk meer te zeggen wat taal precies is en wie er allemaal taal gebruiken.

Dieren maken verschillende geluiden om elkaar duidelijk te maken wat ze willen doen of waar ze zijn. Dolfijnen bijvoorbeeld, maken fluit- en klikgeluiden om erachter te komen waar ze zwemmen en om dat ook aan andere dolfijnen te laten weten. Vogels kunnen elkaar roepen: ze kunnen elkaar waarschuwen, elkaar lokken en elkaar laten weten dat ze bij elkaar horen. Mannetjeskrekels tjirpen hard als het heet is, en doen dat om vrouwtjeskrekels te versieren. Olifanten kunnen veel herrie maken: hun getrompetter kan net zo hard klinken als een luid concert. Ze maken geluiden als ze blij zijn, maar trompetteren ook hard als een olifant uit hun kudde overleden is: dan zijn ze verdrietig en rouwen ze. En ze kunnen heel zachte geluiden maken. Bij de verschillende gevoelens die olifanten hebben, horen dus ook verschillende geluiden.

Mensen gebruiken misschien wel de meeste taal van alle dieren. Ze kunnen praten, zingen, elkaar berichten sturen en gedichten schrijven. Sommige mensen praten en typen het liefst de hele dag. Misschien speel je weleens een wedstrijdje 'wie het langst stil kan zijn'? Dat is best lastig: voor je het weet heb je al weer wat gezegd. En zelfs als je niets zegt, kun je in gedachten nog doorpraten. In je dromen ben je soms zelfs gesprekken aan het voeren.

Kun jij je herinneren wat jouw eerste woorden waren? Misschien weten je ouders het nog wel. Een baby die leert praten kan een paar simpele woorden zeggen: bal bijvoorbeeld, of pap. In veel landen noemen baby's hun ouders bijna hetzelfde als hier: mama, maman, mami, ima, emme en papa, baba, tata en papi. Dat is mama, en papa, in het Nederlands, Frans, Spaans, Hebreeuws, Estisch, Nederlands, Bengaals, Tsjechisch en Indonesisch.

Hoe zou mensentaal zijn ontstaan? Zonder woorden kun je ook duidelijk maken dat je honger hebt of boos bent, of juist blij. Je gaapt, huilt, schreeuwt of lacht. Is dat taal? Ook met lichaams-taal kun je jezelf uiten en iemand anders iets duidelijk maken. Je

